

SOCIOLOGICKÉ DÔVODY NAHRADENIA ORDÁLIÍ KÁNONICKOPRÁVNIMI PRÍSAHAMÍ V OBDOBÍ STREDOVEKU¹

prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho a cirkevného práva
vojtech.vladar@truni.sk

Sociologické dôvody nahradenia ordálií kánonickoprávnymi prísahami v období stredoveku

Inštitút prísahy bol do podoby, v ktorej sa historicky uplatňoval, respektíve stále uplatňuje vo viacerých súčasných právnych systémoch, tvorivo rozvinutý kánonistami v období stredoveku pri aplikovaní premis tzv. rímsko-kánonického procesu. Ten sa používal po celé stáročia na cirkevných súdoch a aj z toho dôvodu v ňom od začiatku dominovali kánonickoprávne prvky. I keď prísahy boli na jednej strane vymedzované ako svojský druh ordálií, na strane druhej zohrali jednu z najdôležitejších úloh pri prechode od sekulárnoprávnych ordálií staršieho typu smerom k štandardom rímsko-kánonického plného dôkazu vrátane zásady slobodného hodnotenia dôkazov sudcom. Svoj priestor však dostali i pôvodné starozákonné biblické náhľady vrátane elementov rímskoprávnych a germánskoprávnych. Prísaha ale bola i súčasťou viacerých starších nábožensko-právnych systémov, čo vyzdvihuje jej opodstatnenosť a dôležitosť aj z pohľadu prirodzenosti vývoja ľudskej society. Hlavným cieľom článku je stručne poukázať na spoločenské pozadie a dôvody nahrádzania ordálií staršieho typu kánonickoprávnymi prísahami, predovšetkým v období stredoveku.

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“. Prednesený bol 9. júna 2022 na medzinárodnej vedeckej konferencii Olomoucké právnické dny 2022, organizovanej Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci, v rámci sekcie s názvom „Normativita a fakticita v právu: ke dvěma výročím Eugena Ehrlicha“.

Soziologische Gründe für die Ersetzung der Ordalien durch kirchenrechtliche Eide im Mittelalter

Das Institut von Eid ist in die Form, in der es historisch angewandt wurde, bzw. in mehreren heutigen Rechtsordnungen bis heute angewandt ist, im Mittelalter von den Kanonisten bei der Verwendung von Prämissen des sog. Römisch-kanonischen Prozesses kreativ ausgestaltet worden. Dieser Prozess ist Jahrhunderte lang an kirchlichen Gerichten verwendet worden und auch aus diesem Grunde war er von vornherein von kanonisch-rechtlichen Elementen gekennzeichnet. Obwohl die Eide einerseits als eine eigenartige Art von Ordalien angesehen wurden, andererseits haben sie eine der wichtigsten Rollen beim Übergang von den säkular-rechtlichen Ordalien älterer Art zu den Standards des römisch-kanonischen vollkommenen Beweises einschließlich des Grundsatzes der freien Bewertung der Beweise seitens Richter gespielt. Doch es wurde sowohl den ursprünglichen alttestamentlichen Betrachtungen, als auch römischrechtlichen und germanisch-rechtlichen Elementen Rechnung getragen. Der Eid war aber Bestandteil auch mehrerer älterer religions-rechtlichen Systemen, was seine Rechtfertigung und Bedeutung auch hinsichtlich des natürlichen Charakters der Entwicklung der Menschheit befürwortet. Das Hauptziel des vorliegenden Aufsatzes ist, auf das gesellschaftliche Hintergrund und die Gründe des Ersetzens der Ordalien älterer Art durch kanonisch-rechtliche Eide, vor allem im Mittelalter, hinzuweisen.

Sociological Reasons of Replacement of the Ordeals by the Canon-Law Oaths in the Period of Middle Ages

The institution of oath was into the form historically, as well as on the present applied in several of contemporary legal systems creatively developed by the canonists while practically applying the so-called Roman-canonical procedure. Since it was utilized for the whole centuries in the Church courts, canon law elements dominated in it from the beginning. In spite of the fact that they were on the one hand defined as individual type of ordeals, on the other hand they played one of the most important tasks in transfer from secular-law ordeals of the older type towards the standards of Roman-canon full proof including the principle of free valuation of proofs by the judge. Its own role played also original Old Testament Biblical notions including the components of Roman law and German law. Nevertheless the oath was also the part of several older religious-legal systems that highlights its justness and significance from the naturalism point of view of the development of human society. The main goal of the article is to point out briefly the social background and reasons of the replacement of the ordeals of the older type by Canon-law oaths, especially in the period of Middle Ages.

Kľúčové slová: ordálie, prisahy, Štvrtý lateránsky koncil, kánonické právo, Sväté Písmo, rímsko-germánske vplyvy, procesnoprávny vývoj dokazovania, sociologické dôvody

Schlüsselbegriffe: Ordalien, Eide, Viertes Laterankonzil, kanonisches Recht, die Heilige Schrift, römisch-germanische Einflüsse, verfahrensrechtliche Entwicklung der Beweisführung, soziologische Gründe

Keywords: ordeals, oaths, Fourth Lateran Council, Canon law, Sacred Scripture, Roman-Germanic influences, procedural-law development of probation, sociological reasons

Úvod

Kánonické právo, ako najstarší platný právny systém vôbec, bolo po celé stáročia považované za jeden z najvplyvnejších elementov ovplyvňujúcich vývoj ľudstva. Najvýraznejšie sa uvedené skutočnosti prejavili v období stredoveku, keď Katolícka cirkev prakticky nastavila fungovanie vtedajšej society podľa svojich predstáv, čo našlo svoje vonkajšie vyjadrenie najmä vo výraznej klerikalizácii a sakralizácii spoločenského života a neskôr tiež v snahách o vytvorenie teokratickej kresťanskej republiky (*res publica Christiana*) s pápežstvom na čele. Keďže predpokladom riadneho výkonu práv je popri kvalitných hmotnoprávných normách predovšetkým skonštruovanie noriem práva procesného, kánonisti venovali osobitnú pozornosť aj im. Najmä na tomto pozadí sa v období stredoveku presadil všeobecne známy rímsko-kánonický proces (*processus Romanus canonicus*), ktorý vznikol na základe rozsiahleho používania rímskeho práva cirkevnými súdmi a predstavoval výsledok syntézy rímskoprávných (čiastočne i germánskoprávných) a kánonickoprávných prvkov.² Ten sa stal v stredovekej spoločnosti významným činiteľom, ktorý prekonával dovtedajšie súdne obyčaje národných práv a svojou dokonalosťou a precíznosťou značne ovplyvnil podobu procesného práva takmer všetkých kontinentálnych právnych systémov (vrátane anglo-amerického).³ Z dôvodu nedostatočného počtu i absentujúcej kvality procesných smerníc zahrnutých

---

² Svoje vyjadrenie v elaborovanej podobe našiel predovšetkým v diele *Speculum iudiciale*, zostavenom okolo roku 1271 neskorším biskupom z Mende Viliamom Durantisom († 1296). Podľa väčšiny bádateľov kánonisti pri jeho tvorbe preorganizovali a koncepčne znovu usporiadali zlomkovité pravidlá nájdené v starovekom rímskom práve a starších cirkevnoprávnych prameňoch. Bližšie k tejto problematike pozri SCHULTE, J. F. von: *Geschichte der Quellen des kanonischen Rechts von Papst Gregor XI. bis zum Concil von Trient*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke, 1877, s. 144–156.

³ Inovatívny bol predovšetkým zavedením zásady rovnosti strán pred zákonom, prezumpcie nevinu, apelačných oprávnení a prioritným sledovaním polepšujúceho účelu trestu i otázok viny a úmyslu páchatel'a. Bližšie k tejto problematike pozri NÖRR, K. W.: *Romanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnisfahren erster Instanz in civilibus*. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012.

v justiniánskej kodifikácii v ňom pritom od začiatku dominovali elementy kánonického práva.⁴ K najdôležitejším procesnoprávnym inštitútom možno pritom zaradiť prisahy (*iusiuranda, iuramenta*), ktorých základy Cirkev našla vo Svätom Písme, aby ich upravila podľa vzorov rímskeho (sčasti germánskeho) práva, pokresťančila ich a vdýchla im nový život. Širšie dôvody pre ich presadenie sa na cirkevných, ale i svetských súdoch nachádzame najmä v snahách cirkevných predstavených nahradiť ordálie staršieho typu novým inštitútom, vystavaným na kresťanských základoch a vyznačujúcim sa i istými metafyzickými vlastnosťami apelujuúcimi na svedomie jednotlivcov.

1. Ordálie v sekulárnom práve

Ako je všeobecne známe, v období raného stredoveku vo viacerých krajinách pri dokazovaní dlhodobu dominovali starogermánske, respektíve slovanské náhľady, ktoré vychádzali z koncepcie, že božstvo (*vox dei*) musí zasiahnuť v prospech nevinných a na vyjavenie zločinu.⁵ Tieto tzv. božie súdy (ordálie) sa uplatňovali najčastejšie vo forme súdneho súboja, losovania a skúšky ohňom (vykonávanou najrozmanitejšími spôsobmi), vodou, podania posväteného kúska chleba, svätého prijímania, dotýkania már s mŕtvou zavraždeného a krížom.⁶ Keďže ich používanie bolo podporované i niektorými pasážami Svätého Písma, aj po prijatí kresťanského náboženstva boli považované za istú formu náhradných dôkazných prostriedkov, bežne však taktiež za dôkazné prostriedky riadne a procesne preferované.⁷ Najmä na tomto pozadí sa

---

⁴ Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 152.

⁵ Zachované záznamy však zároveň potvrdzujú, že ordálie sa nepoužívali len pri trestných procesoch, ale taktiež napríklad pri súkromných sporoch týkajúcich sa nehnuteľností. Porov. BARTLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford: Clarendon Press, 1986, s. 79.

⁶ Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum*. Vol. 36 (1961), s. 613–636. Keďže najdlhšie sa v praxi uplatňovali ordálie súbojom, pápežské dekretálie pri nich osobitne poukazyvali na to, že prostredníctvom nich bolo oslobodených viacero zjavne vinných osôb, respektíve došlo k zabitiu osôb zjavne nevinných. Z toho dôvodu sa nariaďovalo, aby sa takéto ordálie a rozsudky na nich založené považovali za nulité a poškodené osoby boli náležite odškodnené. Obdobne sa zavrholo i ospravedľovanie duelov starozákonným príkladom súboja Dávida s Goliášom s argumentom jeho zahrnutia do Božského Zjavenia. Samotné konanie Dávida sa pritom vysvetľovalo ako ospravedľnené na základe rozhodnutia samotného Boha. Porov. X 5,35; Hostiensis, *Lectura ad X 2, De sent. a Summa aurea ad X 5, De purg.* vulg.

⁷ Porov. napríklad Nm 5,12–28. Vo väčšine krajín sa navyše presadil náhľad, že ordálie majú požadovaný účinok len v prípade, ak im bolo požehnané kňazom. Z toho dôvodu sa častokrát konali priamo v kostole. Porov. CAENEGEM, R. C. van: *The Birth of the English Common*

proti nim zo strany Cirkvi tvrdo postavili najmä arcibiskup Agobard z Lyonu († 840) vrátane pápežov Mikuláša I. (858 – 867), Štefana VI. (885–891) a Alexandra II. (1061 – 1073), ktorí ho výslovne odmietli ako pokúšanie Boha.⁸ Ordálie však výslovne zapovedali i viaceré partikulárne synody, ako napríklad Remešský koncil z polovice 12. storočia.⁹ Celkom prirodzene, eliminovanie tohto inštitútu prichádzalo do úvahy len za predpokladu ponúknutia určitej alternatívy, ktorá by bola reálne akceptovateľná v teoretickej i praktickej rovine v celom západnom kresťanstve. Zároveň malo ísť o prostriedok, ktorý by korešpondoval s hodnotami vtedajšej spoločnosti, vystavanej prioritne na ideách kresťanského náboženstva a ideáli nájdenia pravdy požadovanej samotným Bohom. Pri riešení uvedeného problému si stredovekí teológovia a kánonisti na prvom mieste uvedomovali ohrozenie duše sudcu v prípade nesprávneho rozsudku a odsúdenia nevinného, popritom však neboli ochotní akceptovať rozhodnutia smrteľníkov, osobitne najmä v prípadoch zločinov trestaných kapitálnymi alebo zmrzačujúcimi trestami.¹⁰ Bežne sa totiž tradovalo, že každý sudca si sám stavia dom priamo v pekle, čo viedlo k prirodzenej neochote súdiť.¹¹ Najmä z toho dôvodu kánonisti reagovali na pápežský zákaz participovania kléru na ordáliách tak, že ako náhradu za ne ponúkli prísahu. Malo sa totiž za to, že za každou jednou stojí Božská autorita, a preto každá vykona-

---

Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 71. Na druhej strane treba uviesť, že tento inštitút sa najčastejšie používal v zmysle prostriedku *ultima ratio*, teda vtedy, keď boli vyčerpané všetky inštitúty ľudského práva, čiže nebolo formálneho žalobcu alebo svedkov, žalovaný sa nepriznal a záležitosť nemohla byť vyriešená prísahou osôb vyššieho statusu. Až za tých okolností sa malo za to, že sa treba obrátiť na Boha, ktorý v danom prípade prichádzal do úvahy ako jediný dostupný svedok. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HYAMS, P. R.: *Rancor and Reconciliation in Medieval England*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.

⁸ Pápežské dekretálie zdôrazňovali, že všetky predmetné vynálezy boli vytvorené ľudskými rukami, a preto im nemožno automaticky priznať autoritou Božieho nástroja. Osobitne tiež poukazovali na ľudskú poverčivosť a pretrvávanie pohanských zvykov v niektorých krajinách. Porov. Grat., C. 22, q. 5, c. 7.

⁹ Porov. X 5,14,1. Aj keď sa od nich začalo od 10. storočia postupne upúšťať, v niektorých krajinách (vrátane Uhorska) sa udržali až do 13. storočia. Niektorí kánonisti o sekulárnych ordáliách výslovne hovorili ako o diablovom vynáleze. Porov. Summa aurea ad X 5, De purg. vulg.

¹⁰ Porov. Mt 7,1; Jn 3,15; Mt 26,52 a Rím 13,4. Bližšie k tejto problematike pozri LUHMANN, N.: *Legitimation durch Verfahren*. Neuwied am Rhein: Luchterhand, 1969.

¹¹ Aj mnohé knihy či príbehy z toho času obsahujú výjavy ako je sudca pokúšaný alebo priamo unesený démonmi, zasiahnutý bleskom a pod. V stredovekej Itálii boli navyše sudcovia za nesprávne rozsudky civilne i trestne zodpovední. Nesmieme taktiež zabúdať na riziká spojené s rodovou pomstou. Porov. NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit: Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat*. München: C. H. Beck, 1967, s. 51n.

ná na súde sa vyznačovala i náboženským rozmerom, ktorým priamo i nepriamo apelovala na svedomia prisahajúcich.¹²

Osobitné a výnimočné postavenie zaujali prisahy vo formujúcom sa rímsko-kánonickom procese najmä po roku 1215, keď Štvrtý lateránsky koncil svojim osemnástym kánonom výslovne zakázal ordálie horúcim železom, studenou i horúcou vodou a súbojom, do toho času nazývané ako *purgatio vulgaris*. Predmetný kánon klerikom výslovne zakazoval vynesenie alebo prednesenie rozsudku krvi, respektíve jeho vykonanie vrátane poskytovania pomoci pri ordáliách, a to najmä vo forme žehnania a posväcovania používaných nástrojov.¹³ Tento záver potvrdili i scholastickí teológovia a postupne ho akceptovali i predstavitelia svetskej moci. Prepojenie procesov opúšťania *purgationes vulgares* svetskými súdmi po ich odmietnutí Cirkvou s postupnou stratou viery v ne sa čoskoro prejavili najmä v skutočnosti, že sekulárni sudcovia bežne pristupovali v kauzách rozhodovaných pôvodne ordáliami k ich prenechávaniu na rozhodnutie duchovným tribunálom.¹⁴ Niektorí bádatelia dokonca zachádzajú tak ďaleko, že nahradenie ordálií týmito kresťanskými procesnými prostriedkami označujú za jeden z najdôležitejších faktorov pri upevňovaní kresťanskej viery, respektíve kristianizácii niektorých (celkom prirodzene, najmä germánskych a slovanských) národov. Uvedené spočiatku našlo svoju reflexiu predovšetkým v zavedení niektorých kresťanských typov ranostredovekých ordálií, z ktorých možno spomenúť najmä skúšku krížom, zaveseným žaltárom alebo hostiou. Pretrvávajúce staršie náhľady sa však dlhodobo prejavovali aj v požiadavke niektorých prameňov či procesných príručiek, aby sa prisahalo na miestach, na ktorých predtým dochádzalo k uskutočňovaniu ordálií.¹⁵ Uvedené možno ilustrovať aj nevyhnutnosťou zachovania presne stanoveného počtu spoluprisažníkov pri očistnej prisaha (*purgatio canonica*), respektíve neskôr svedkov, ktorí sa vyža-

¹² Porov. CAENEGEM, R. C. van: *The Birth of the English Common Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 71.

¹³ Porov. Concilium Lateranense quartum, can. 18. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum*. Vol. 36 (1961), s. 613–636. Na ich označenie sa neskôr používal aj pojem *peregrinum iudicium*, keďže išlo o právne prostriedky rímsko-kánonickému procesu cudzie. Porov. MCAULEY, F.: Canon Law and the End of the Ordeal. In *Oxford Journal of Legal Studies*. Vol. 26 (2006), No. 3, s. 475 a 479.

¹⁴ Porov. LEA, H. Ch.: *A History of the Inquisition of the Middle Ages in Three Volumes. Vol. III*. New York – London: The Macmillan Company, 1906, s. 428.

¹⁵ Bližšie k tejto problematike pozri BARTLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford: Clarendon Press, 1986, s. 21n; LEA, H. Ch.: *Superstition and Force. Essays on the Wager of Law – the Wager of Battle – the Ordeal – Torture*. Philadelphia: Collins, 1866, s. 206n a ZIEGLER, L. V.: *Trial by Fire and Battle in Medieval German Literature*. New York: Camden House, 2004, s. 146n.

dovali pri očisťovaní sa.¹⁶ Ordálie staršieho typu však zo súdnej praxe celkom nevymizli, čoho dôkazom je predovšetkým ich používanie pri tzv. čarodejných procesoch na sklonku stredoveku a v novoveku.¹⁷

2. Prísahy v kánonickom práve

Pokiaľ ide o klasické kánonické právo, tak, ako pri mnohých iných inštitútoch, aj pri vymedzovaní prísah čerpali kánonisti nielen z premís Svätého Písma, ale zohľadňovali taktiež tradičné rímskoprávne (napríklad pri doplňujúcich prísahách) a sčasti aj germánskoprávne (napríklad pri spomenutých očistných prísahách) východiská. V prvom rade sa však museli vysporiadať so skutočnosťou, že viaceré novozákonné authority nezastávali k tomuto inštitútu práve pozitívne postoje. V tomto ohľade možno spomenúť najmä samotného Ježiša Krista, ktorý síce na jednej strane implicitne dovolil prisahať na seba, ale na strane druhej tento inštitút explicitne odmietol.¹⁸ Podobný záver je zrejmy i z Jakubovej epištoly, ktorá konštatovala, že zo všetkého najviac je potrebné vyhýbať sa prísahám.¹⁹ Najdôležitejšiu úlohu pri všeobecnom akceptovaní prísah napokon zohral prvý klasik z radu kánonistov, Gracián, ktorý vo svojom Dekréte (*Decretum Gratiani, Concordia discordantium canonum*) zostavenom okolo roku 1140 ich používanie odobril a postaral sa tak o ich rozsiahle aplikovanie na cirkevných súdoch prakticky až do 20. storočia. Jeho idey ďalej rozvíjali najvyšší cirkevní zákonodarcovia a o ich vymedzenie vo vede i aplikačnej praxi sa definitívne postarali kánonisti pôsobiaci v akademickom prostredí, respektíve priamo na cirkevných súdoch.²⁰ I keď Gracián svoje detailné pojednanie o tomto inštitúte v 22. kauze druhej časti svojho diela (*De causis*) začal apelom na jeho nepoužívanie, odkazujúc, celkom priro-

¹⁶ Uvedené je zrejme taktiež zo skutočností, že výrazy *compurgatores* a *testes* sa vo viacerých právnych systémoch dlhodobo používali ako synonymá. K postupnému presadzovaniu prísah na úkor ordálií možno uviesť príklad muža podozrivého z lúpeže v noci, ktorý sa mal očistiť prísahou vykonanou položením prsta na rozpálené železo. Bližšie k tejto problematike pozri SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1335–1336, 1348 a 1363.

¹⁷ Bližšie k tejto problematike pozri GARCÍA Y GARCÍA, A.: *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis Glossatorum*. Vatican City: Bibliotheca apostolica Vaticana, 1981, s. 66n a DU CANGE, Ch.: *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*. Vol. 6. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1954, s. 643–664.

¹⁸ Porov. Mt 26,63–64 a 5,34–37.

¹⁹ Porov. Jak 5,12. Uvedené bolo zbierkou *Liber extra* z roku 1234 pápeža Gregora IX. (1227–1241) potom interpretované v tom duchu, že nik nemá byť k prísahe vedený spontánnou vôľou, ale aplikovať sa má len v prípade vážnej nutnosti. Porov. X 2,24,26.

²⁰ Porov. Thoma del Bene, *Tractatus de iuramento* 1,10,5.

dzene, na prvom mieste na autority Svätého Písma, zároveň poukázal na odlišnosť zakázaného prisahania z vlastnej vôle, od nevyhnutnosti jeho použitia v prípade potreby preukázania vlastnej nevinoty, potvrdenia mierovej zmluvy, respektíve presvedčenia neveriacich ohľadom pravdivosti svojho tvrdenia.²¹ Takéto konanie si totiž prisahu vyslovene žiadalo a z toho dôvodu sa jej zloženie neklasifikovalo ako hriechne alebo vyslovene zlé.²² Každé použitie tohto inštitútu tak malo byť v prvom rade myslené vážne a nemalo sa k nemu pristupovať ľahkovážne a bez náležitých dôvodov.²³ V nadväznosti na to Gracián zároveň zdôraznil, že hriechom je za každých okolností krivoprisažníctvo.²⁴

Možné široké používanie prisáh bolo potrebné odobriť aj s ohľadom na ich bežné označovanie za istý druh ordálií, a to najmä v zmysle ich ponímania ako bezvýhradne akceptovaného a pravdu dosvedčujúceho inštitútu rozhodujúceho kauzu.²⁵ Teológ Peter Lombardský († 1160) k tomu uviedol, že prisaha sa nevyznačuje Božským charakterom v zmysle odhalenia pravdy, keďže falošná prisaha nevyprovokuje okamžitý Božský zásah.²⁶ I vďaka nemu bolo napokon akceptované prepojenie tohto inštitútu s nadprirodzenosťou len v zmysle strachu z Božského trestu v metafyzickej rovine, ktorý mal obžalovaného alebo svedkov nútiť k vypovedaniu pravdy. I zachované pramene napokon poväčšine dosvedčujú, že apel na svedomie a výstraha pred pekelnými mukami boli bežnou súčasťou prisáhných formúl.²⁷ V uvedených súvis-

---

²¹ Porov. Augustinus, Sermo 28 a 30. *Liber extra* potom s odkazom na staršiu pápežskú dekrétáliu dodala: *Hoc nimirum malo ac necessitate compellimur iuramentum pro fide, pro obedientia, pro unitate requirere.* X 1,6,4.

²² Porov. Grat., C. 22, q. 1, c. 1 a 5.

²³ Porov. Augustinus, Com. Gal. 1.

²⁴ Porov. Augustinus, Publ. 154 a Isidorus Hispalensis, Sent. 2,31. Oprávnenosť používania prisáh v nevyhnutnosti potom ilustroval viacerými biblickými výroky, aby nakoniec konštatoval, že po prisaha sa nemá bažiť ako po dobre, ale ani sa jej netreba za každých okolností vyhýbať ako zlu. Porov. Grat., C. 22, q. 1, c. 5. *Liber extra* neskôr pridala, že prisahanie nie je síce zlé samo o sebe, ale len vtedy, ak sa nekoná pričasto, z čoho poväčšine plynú zlá. Ako príklad uviedla táto zbierka pitie vína, ktoré nie je zlom samé o sebe, avšak vo väčšom množstve škodí. Porov. X 2,24,26. Stredovekí kánónisti obdobne zdôrazňovali, že prisaha by sa mala používať ako liek, ktorý sám o sebe nie je dobrý, ale pomáha pri chorobe. Porov. Gl. ord. ad X 2,24,26. Pokiaľ ide o oprávnenosť ich aplikovania, slávny kánónista a autor spomenutej zbierky Rajmund z Peñafortu († 1275) sa k prisaha *per salutem principis* vo svojej *Summa de poenitentia* vyjadril nasledovne: *... hoc tamen non est in usu nec multum approbo.* Sum. de poen. 1,1.

²⁵ Bližšie k tejto problematike pozri HELMHOLZ, R. H.: *The Spirit of Classical Canon Law.* Athens – London : The University of Georgia Press, 2010, s. 157.

²⁶ Bližšie k tejto problematike pozri DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches.* Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 13.

²⁷ Jedna z normanského prostredia znela nasledovne: *Recognoscite verum per fidem et credulitatem, quam in dominum Ihesum Christum habetis et quam in baptismo recepistis et super sacramentum, quod corporaliter in presentia nostra modo prestistis ita quod, si in aliquo de re ista mendaces fueritis vel veritatem celaveritis, quod anime vestre in perpetuum*

lostiach bolo rovnako dôležité zistiť, či bol sudca prisahou pri rozhodovaní bezvýhradne viazaný, bez toho, aby posúdil jej hodnotu, respektíve zhodu s objektívnou pravdou, čo napokon našlo svoju reflexiu nielen v kánonickom práve, ale taktiež v práve sekulárnom stredovekom i novovekom, moderné občianske právo nevynímajúc.²⁸ Kánonisti napokon odmietli náuku niektorých stredovekých teológov, podľa ktorej by mal sudca obžalovaného automaticky odsúdiť na základe usvedčujúceho svedectva dvoch právom kvalifikovaných očitých svedkov (tzv. plný kánonický dôkaz), hoci sám nadobudol presvedčenie o jeho nevine (napríklad aj na základe informácií získaných súkromným spôsobom).²⁹ Najmä na tomto pozadí sa začali formovať rôzne teórie, ktoré mali byť sudcovi pri konfliktoch v prísazných svedectvách nápomocné. Ak by sme ich zovšeobecnil, ten mal na prvom mieste posúdiť jednotlivé vyhlásenia v zmysle neexistencie skutočných protirečení. Ak tento prístup zlyhal, mal urobiť všetko pre diskvalifikovanie nedôveryhodných osôb spod možnosti svedčiť. Sudca vtedy musel osobitne zohľadňovať prípadné nekonzistentnosti a rôzne náznaky falošnosti vo výpovediach. Na záver prichádzala do úvahy aplikácia hierarchie prisah, pri ktorej mali vážnejšie prisahy prevahu nad ľahšími, pričom až toto pravidlo sa malo uplatňovať viac-menej mechanickým spôsobom.³⁰

I keď z celkového hľadiska možno tomuto inštitútu skutočne priznať viaceré charakteristiky ordálie (najmä pri uplatňovaní tzv. rozhodujúcich prisah), zároveň je potrebné dodať, že nikdy nenadobudol kontúry ordálií staršieho typu. Aj napriek častokrát prezentovanému opaku, tak najnovšie výskumy dokazujú, že i keď prijatie prisahy v rozmere dôkazného prostriedku zabezpečujúceho za splnenia ďalších podmienok plný kánonickoprávny dôkaz (*probatio plena*) v stredovekom inkvizičnom procese sčasti princíp voľného hodnotenia dôkazov ohrozilo, nikdy ho nenarušilo definitívnym spôsobom.³¹ Sudca tak mal v zásade vždy možnosť rozhodnúť sa podľa svojej *discretio* tak, aby vyhovел pravde, na

---

dampnentur et corpora vestra opprobriose perditioni apertissimae exponantur. TARDIF, E.-J.: *Summa de Legibus Normannie in curia laicali. Vol. II.* Rouen – Paris: Société de l'histoire de Normandie, 1896, s. 232.

²⁸ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1339–1340 a ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition.* Cape Town : Juta, 1990, s. 579.

²⁹ Netreba totiž zabúdať na to, že sudca mohol získať spoľahlivú informáciu od nekompetentných svedkov a použiť ju pri hodnotení dôkaznej sily tvrdení svedkov právom kvalifikovaných ako dôveryhodných. Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial.* New Haven – London: Yale University Press, 2008, s. 92n.

³⁰ Porov. NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit: Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat.* München: C. H. Beck, 1967, s. 13.

³¹ Porov. X 2,20,51.

základe čoho priamo či nepriamo hodnotil dôkaznú váhu tej-ktorej prísa-
hy. Cirkevný sudca ňou teda nebol nikdy viazaný definitívnym spôso-
bom, ale posudzoval ju v súlade so zásadou voľného hodnotenia dôka-
zov, na ktorej bol rímsko-kánonický proces vystavaný. Vo všeobecnosti
sa pritom zaužívalo, že sudcovia pristupovali k preneseniu bremena
na osoby, ktoré si toto riziko zasluhovali podstúpiť najviac, až vtedy,
keď nebolo možné vykonanie iných dôkazov a kauzu bolo potrebné
rozhodnúť.³² Sudcovia sa navyše postupom času úplne prestali spolie-
hať na prísazné výroky spolupriisažníkov svedčiacich o dôveryhodnosti
hlavného prisahajúceho (*testes de credulitate*) a začali preferovať sved-
kov s vedomosťami ohľadom relevantných faktov (*testes de scientia*).³³
Uprednostňovanie prísa-
hy k vypovedaniu pravdy (*de veritate dicenda*),
ktorú museli od toho času procesné strany (nie raz vrátane obžalovaného)
podstupovať, obdobne potvrdzovalo ideál riadneho vyšetrenia fak-
tov smerujúceho k objektívnemu zisteniu všetkých okolností prípadu.³⁴
K dosiahnutiu štandardu kánonickoprávneho dôkazu sa tak principiálne
vyžadovala kumulatívne hodnovernosť svedkov, ich počet a napokon
i zložená prísaha vrátane presvedčenia sudcu o tom, že hovorili naozaj
pravdu.³⁵ Až takýmto spôsobom sa vlastne prísaha priznával charak-
ter formálneho dôkazného prostriedku, čo bolo napokon akceptované
takmer vo všetkých krajinách kontinentálneho právneho systému.³⁶ Je
teda zrejmé, že inštitút prísa-
hy naďalej zastával pri vývoji procesného

³² Bližšie k tejto problematike pozri MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts*. Washington : Catholic University of America Press, 1937, s. IX. Aj podľa platného kánonického práva zostáva ideálom rozhodovať na podklade získaného plného kánonického dôkazu. Tak ako v histórii, aj dnes však cirkevný sudca rozhoduje v prvom rade podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia, teda tak, aby vyhovel pravde, posudzujúc váhu každého dôkazného prostriedku (vrátane prísa-
hy) osobitne. Bližšie k tejto problematike pozri LEBIGRE, A.: *La Justice du Roi: La vie judiciaire de l'ancienne France*. Paris : Editions Complexe, 1995, s. 204.

³³ V tejto súvislosti netreba zabúdať ani na teologickú doktrínu bezpečnej cesty (*via tuta*), ktorá požadovala, aby sudca obžalovaného oslobodil, ak si nebol úplne istý jeho vinou (*in dubiis pars tutior est eligenda*). Niektorí autori sa z toho dôvodu domnievajú, že myšlienky Inocenta III. (1198–1126), ktoré stáli pri zrode inkvizičného procesu, možno označiť za determinujúce vo vzťahu k dnešnej požiadavke vynesenia rozsudku na základe dôkazu „nad všetky pochybnosti“ („beyond reasonable doubt“). Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London: Yale University Press, 2008, s. 143. Ešte v 13. storočí bola navyše do rímsko-kánonického procesu zavedená požiadavka, aby sudca svoje rozhodnutie riadne vysvetlil. Porov. *Sicut Nobis* 10,26.

³⁴ Porov. HUDSON, J.: *Formation of the English Common Law: Law and Society in England from the Norman Conquest to Magna Carta*. London: Longman, 1996, s. 125.

³⁵ Porov. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 68.

³⁶ Zatiaľ čo tak napríklad rímske pravo v kogničnom procese predpokladalo rozhodovanie sudcu *ex sententia animi tui*, svedecká prísaha kánonického práva v skutočnosti kombinovala prvky právneho dôkazu so slobodným hodnotením dôkazov sudom. Porov. *Cal. D. 22,5,3,2 a cann. 1791 a 1869 CIC 1917; 1573 a 1608 CIC 1983 a 1254 a 1291 CCEO 1990*.

práva dôležitú úlohu, a to nielen pri preklenovaní výkonu spravodlivosti postavenej na Božskom rozhodnutí, ale taktiež pri príprave cesty k moderným spôsobom arbitrážneho nachádzania faktov.³⁷

Záver

Prísaha dovoľávajúca sa v akejkolvek forme Božskej autority, a to či už v rozmere jeho vzývania v pozícii strany sporu, respektíve svedka či garanta prísahy, sa vo Svätom Písme spájala s kľatbou, respektíve seba prekliatím.³⁸ Rovnakým spôsobom bolo možné charakterizovať tento inštitút aj v klasickom kánonickom práve, ktoré bolo minimálne z procesnoprávneho hľadiska prakticky vystavané na prísahách.³⁹ Celkom prirodzene sa nám v tejto súvislosti ponúka otázka, z akého dôvodu? V prvom rade je nevyhnutné uviesť teologicky koncipované ideály fungovania stredovekej spoločnosti (bezvýhradné akceptovanie autorít Svätého Písma) a potom aj trvanie na tradíciách (rímskoprávny kontext), zohľadňovanie ľudskej prirodzenosti (odveké prepojenie človeka s metafyzikou) a reálnu procesnoprávnu efektívnosť tohto inštitútu, spočívajúcu v rozhodovaní jednotlivých káuz definitívnym spôsobom (strach z krivoprisažníctva). Práve prísaha zároveň predstavovala jeden z najdôležitejších nástrojov na prepojenie vnútorného fóra, teda fóra svedomia, s oblasťou verejného fóra a opačne. Uvedené je zrejme najmä zo skutočnosti, že predmet prisazného sľubu nemusel byť splnený jedine za predpokladu, ak by ohrozoval dušu jednotlivca alebo verejné dobro. Rozsiahlosť používania prísah navyše dokazuje, že

³⁷ Od toho času tak bol, celkom prirodzene, nastúpený trend k tomu, aby boli svedkovia nútení svedčiť, žalobcovia žalovať a obžalovaní sa priznať. Už Gracián napokon vo svojom Dekréte zdôrazňoval, že svedkovia sú povinní svedčiť, pričom odmietnutie takto konať sa rovná krivoprisažníctvu. Porov. Grat., C. 11, q. 13, c. 80. Pretrvávajúce obavy z tohto deliktu sa pritom naďalej prejavovali v prísnych trestoch, keď vtedajšie svetské authority krivoprisažníkov bežne trestali vyrezaním jazyka alebo odseknutím prisahajúcej ruky. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad *The London Encyclopaedia or Universal Dictionary of Science, Art, Literature, and Practical Mechanics. Vol. XVII.* London: Thomas Tegg, 1845, s. 13n. O neochote svedčiť však vypovedajú napríklad už záznamy z raného 12. storočia, keď v Anglicku viacerí poddaní platili panovníkovi značné sumy len kvôli tomu, aby nemuseli svedčiť alebo súdiť. Celkový vývoj však bol reálne nasmerovaný k preneseniu ohrozenia duše zo sudcu na svedkov, a to najmä tých nižšieho statusu. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HYAMS, P. R.: *Rancor and Reconciliation in Medieval England.* Ithaca: Cornell University Press, 2003.

³⁸ Porov. HIRZEL, R.: *Der Eid: Ein Beitrag zu seiner Geschichte.* Leipzig : B. G. Teubner, 1902, s. 13927.

³⁹ Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2.* Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1754 a PRODI, P.: *Il sacramento del potere: Il giuramento politico nella storia costituzionale dell'Occidente.* Bologna : Il Mulino, 1992, s. 161.

kánonické právo predovšetkým reflektovalo spoločenské potreby vtedajšej society, ktorej život bol bez nich doslova nepredstaviteľný, na rozdiel napríklad od úrokov, bez ktorých spoločnosť zjavne napredovať mohla.⁴⁰ Pokiaľ išlo o ich procesnú aplikáciu, ani tá nebola len čírou formalitou, ale doslova riadili proces, neustále tak demonštrujúc Božiu prítomnosť na ňom.⁴¹ Precíznosť a šikovnosť klasických kánonistov sa prejavila i v skutočnosti, že prisahy sa dostali práve v podobe ako ich nastavili aj do sekulárneho práva, pričom, i keď v oveľa menšej miere, naďalej zostávajú aj súčasťou práva moderného.⁴² Najväčšie rozdiely však nachádzame v celkovom koncepčnom poňatí tohto inštitútu, ktorého účinnosť je v porovnaní s minulosťou viac než vlašná, ak nie priamo bezzubá.⁴³ Zo sociologického hľadiska možno preto konštatovať, že tento inštitút odzrkadľuje spoločenský vývoj a zatiaľ čo stredoveká i novoveká societa vystavaná na princípoch kresťanského náboženstva si uplatňovanie tohto inštitútu doslova žiadala, súčasná spoločnosť k nemu inklinuje najmä kvôli jeho prirodzenoprávnym základom a stáročia dlhej tradícii jeho aplikovania.

Ako zaujímavosť možno na záver uviesť, že zatiaľ čo rímsko-kánonické poňatie prisahy v stredovekom inkvizícnom procese zahájilo v kontinentálnom právnom systéme postup od nadprirodzeného smerom k *ratio*, nadväzujúci vývoj v „common law“ systéme prirovnávajú viacerí bádatelia k pokračovaniu v ordáliách.⁴⁴ Samotní členovia súdnej poroty totiž odjakživa skúmali nielen špecifiká prejednávaneho prípadu, ale poväčšine sa nevyhýbali ani úsudkom ohľadom osoby podozri-

⁴⁰ Detailnejšie sa touto problematikou z hmotnoprávnej i procesnoprávnej stránky zaoberal v štúdiách VLADÁR, V.: *Usura* v stredovekom kánonickom práve. In HIŠEMOVÁ, T. – KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 126–147 a VLADÁR, V.: Vymáhanie kánonickoprávneho zákazu úrokov v stredoveku a ranom novoveku. In *Studia theologica*. Roč. 21 (2019), č. 2, s. 43–74.

⁴¹ Porov. Grat., C. 2, q. 5, c. 20; C. 22, q. 1, c. 14 a cann. 1307–1315 CIC 1917.

⁴² Porov. napríklad § 265 Zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok) v platnom znení. Tieto náhľady založené na doktríne formálneho dôkazu sa v modernej legislatíve prejavili napríklad v požiadavke nemožnosti vynesenia rozsudku na základe neprisažného svedectva, ak by si sudca bez zákonného dôvodu predmetnú prisahu nevyžiadal. Vo viacerých krajinách zároveň sudca nemohol dovoliť svedkovi neprisahať, hoci sa dalo veriť i jeho neprisažnému svedectvu. Blížšie k tejto problematike pozri LÖWENTHAL, E.: *Der Gerichtseid*. Frankfurt: Selbstverlag, 1929, s. 21 a SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1338.

⁴³ Uvedené možno demonštrovať príkladom z 19. storočia, keď sa pápež Pius IX. (1846–1878) ohradil proti znevažovaniu prisah a zľahčovaniu ich dopadu na ľudské svedomia na svetských fórach. Porov. Syllabus errorum 64. Z pohľadu platného svetského práva absentuje predovšetkým prepojenie tohto inštitútu s metafyzikou, ktoré bolo najdôležitejším už v rímskom práve a naďalej dominuje i v platnom kánonickom práve. Porov. cann. 1191–1198 CIC 1983 a 889–894 CCEO 1990.

⁴⁴ Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London: Yale University Press, 2008, s. 125n.

vej zo spáchania trestného činu.⁴⁵ Viaceré kauzy sú tak príkladom toho, že porotcovia sú pripravení oslobodiť obžalovaného častokrát z dôvodov, ktoré by sme pre ospravedlnenie viny označili za absolútne irelevantné.⁴⁶ Obdobne, zatiaľ čo v Anglicku bolo rozhodnutie o nezrovnalostiach vo svedeckých výpovediach v rukách amatérov, ktorých verdikt mal byť v zásade jednohlasný, na kontinente boli predmetné kompetencie zverené profesionálom rozhodujúcim principiálne v grémiu väčšinou hlasov.⁴⁷ Okrem toho, porotcovia museli častokrát dospieť k verdiktu po krátkom jednodennom súde, ktorý objektívne neumožňoval dokonale zväziť ani hodnovernosť svedkov. Rímsko-kánonickí sudcovia však postupovali pri vyšetrovaní metodicky, nariaďujúc opakované výsluchy vrátane konfrontovania svedkov si odporujúcich.⁴⁸ Postupne sa zväčšujúca pasivita sudcu a zníženie možnosti komunikácie medzi ním a porotou napokon reálne dospeli až k nastoleniu trendu, keď bol nevyspytateľný rozsudok božstva *de facto* nahradený nevyspytateľným rozsudkom miestnej komunity, ktorej zástupcovia pôsobiaci v porote v lepšom prípade vystupovali skôr v pozícii spoluprišačníkov pri očistnej prísahe.⁴⁹ Zaujímavosťou zostáva, že v zmysle starobylých sľubov s prísahou bolo možné nahliadať i na „common law“ inštitút tzv. zmlúv pod pečaťou („contracts under seal“), na čo obdobne poukazujú viaceré vedecké diela zamerané na nachádzanie paralel medzi historickým právom a právom pozitívnym. Obdobne sa odkazuje i na stáročnú povinnosť svedkov vypovedať bezpodmienečne a výlučne pod prísahou, dovolávajúc sa božstva, či už kresťanského Boha alebo pohanských bohov.⁵⁰

---

⁴⁵ Porov. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 130.

⁴⁶ Porov. SHOEMAKER, K. B.: *Criminal Procedure in Medieval European Law*. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*. Vol. 129 (1999), s. 184 a 193.

⁴⁷ Bližšie k tejto problematike pozri MACNAIR, M.: *Vicinage and the Antecedents of the Jury*. In *Law and History Review*. Vol. 17 (1999), s. 537–590.

⁴⁸ I keď vo viacerých „common law“ systémoch je pravidlo ohľadom jednohlasnosti stále zachovávané, napríklad Anglicko, Wales a Írsko sa od dlhej tradície napokon odklonili a v súčasnosti umožňujú súdne verdikty na základe väčšiny hlasov. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History*. London: Butterworths, 2002.

⁴⁹ Porov. SILVING, H.: *The Oath. I*. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1364.

⁵⁰ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad CLARK, H. B.: *Biblical Law*. Portland: Binforde & Mort, 1943, s. 82, 26815 a 26917.

Bibliografia

Pramene, preklady prameňov a komentáre

1. Sväté Písmo. Jeruzalemská Biblia. Trnava : Dobrá kniha, 2017.
2. Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Fridberg. Pars prior. Decretum Magistri Gratiani. Liepzig: Tauchnitz, 1879–1881.
3. Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Fridberg. Pars secunda. Decretalium Collectiones. Liepzig: Tauchnitz, 1879–1881.
4. HOSTIENSIS, H.: *Summa aurea*. Venetiae: Ad cadentis Salamandrae insigne, 1670.
5. DEL BENE, Th.: *Tractatus de iuramento*. Lugdunum: Sumptibus Ioannis-Antonii Huguetani & Guillielmi Barbieri, 1679.
6. TANNER, N. P.: *Decrees of the Ecumenical Councils. Volume One. Nicaea I to Lateran V*. London – Washington : Sheed & Ward – Georgetown University Press, 1990.
7. KOP, F.: *Překlad Kodexu kanonického práva. I. – III*. Text komise pro překlad Kodexu. Olomouc : Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze, pobočka v Olomouci, 1968/69.
8. THE 1917 PIO-BENEDICTINE CODE OF CANON LAW. Translated by Edward Peters. San Francisco : Ignatius Press, 2001.
9. CODEX IURIS CANONICI – KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA. Latinsko-slovenské vydanie. Bratislava : Spolok sv. Vojtecha, 1996.
10. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1754 a PRODI, P.: *Il sacramento del potere: Il giuramento politico nella storia costituzionale dell'Occidente*. Bologna : Il Mulino, 1992.
11. PAZOUREK, M.: *Manuál pro Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium aneb Úvod do Kodexu kánonů východních církví*. Praha : Karolinum, 1998.
12. KÓDEX KÁNONOV VÝCHODNÝCH CIRKVI. Neoficiálny slovenský preklad (dostupné na http://cirkevny_sud1.artisys.sk/wp-content/kkvce.pdf).
13. CORPUS IURIS CIVILIS – CODEX IUSTINIANUS. Ed. Paul Krüger. Berlin : Keip Verlag, 1998.
14. CORPUS IURIS CIVILIS. Editio stereotypa tertia decima, Volumen primum. Institutiones recognovit Paulus Krueger, Digesta recognovit Theodorus Mommsen retractavit Paulus Krueger. Berlin : Weidmann, 1920.

15. TARDIF, E.-J.: *Summa de Legibus Normannie in curia laicali. Vol. II.* Rouen – Paris: Société de l'histoire de Normandie, 1896.
16. Zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok).

Literatúra

1. BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History.* London: Butterworths, 2002.
2. BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum.* Vol. 36 (1961).
3. BARTLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal.* Oxford: Clarendon Press, 1986.
4. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts.* Chicago : The University of Chicago Press, 2008.
5. CAENEGEM, R. C. van: *The Birth of the English Common Law.* Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
6. CLARK, H. B.: *Biblical Law.* Portland: Binfords & Mort, 1943.
7. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches.* Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
8. DU CANGE, Ch.: *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis. Vol. 6.* Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1954.
9. GARCÍA Y GARCÍA, A.: *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis Glossatorum.* Vatican City: Biblioteca apostolica Vaticana, 1981.
10. HELMHOLZ, R. H.: *The Spirit of Classical Canon Law.* Athens – London : The University of Georgia Press, 2010.
11. HIRZEL, R.: *Der Eid: Ein Beitrag zu seiner Geschichte.* Leipzig : B. G. Teubner, 1902.
12. HUDSON, J.: *Formation of the English Common Law: Law and Society in England from the Norman Conquest to Magna Carta.* London: Longman, 1996.
13. HYAMS, P. R.: *Rancor and Reconciliation in Medieval England.* Ithaca: Cornell University Press, 2003.
14. LEA, H. Ch.: *Superstition and Force. Essays on the Wager of Law – the Wager of Battle – the Ordeal – Torture.* Philadelphia: Collins, 1866.
15. LEA, H. Ch.: *A History of the Inquisition of the Middle Ages in Three Volumes. Vol. III.* New York – London: The Macmillan Company, 1906.
16. LEBIGRE, A.: *La Justice du Roi: La vie judiciaire de l'ancienne France.* Paris : Editions Complexe, 1995.
17. LÖWENTHAL, E.: *Der Gerichtseid.* Frankfurt : Selbstverlag, 1929.
18. LUHMANN, N.: *Legitimation durch Verfahren.* Neuwied am Rhein: Luchterhand, 1969.

19. MACNAIR, M.: Vicinage and the Antecedents of the Jury. In *Law and History Review*. Vol. 17 (1999).
20. MCAULEY, F.: Canon Law and the End of the Ordeal. In *Oxford Journal of Legal Studies*. Vol. 26 (2006), No. 3.
21. MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts*. Washington : Catholic University of America Press, 1937.
22. NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit: Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat*. München: C. H. Beck, 1967.
23. NÖRR, K. W.: *Romanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnis-fahren erster Instanz in civilibus*. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012.
24. SHOEMAKER, K. B.: Criminal Procedure in Medieval European Law. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*. Vol. 129 (1999).
25. SCHULTE, J. F. von: *Geschichte der Quellen des kanonischen Rechts von Papst Gregor XI. bis zum Concil von Trient*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke, 1877.
26. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7.
27. *The London Encyclopaedia or Universal Dictionary of Science, Art, Literature, and Practical Mechanics. Vol. XVII*. London: Thomas Tegg, 1845.
28. VLADÁR, V.: *Usura v stredovekom kánonickom práve*. In HIŠEMOVÁ, T. – KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018.
29. VLADÁR, V.: *Vymáhanie kánonickoprávneho zákazu úrokov v stredoveku a ranom novoveku*. In *Studia theologica*. Roč. 21 (2019), č. 2.
30. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London: Yale University Press, 2008.
31. ZIEGLER, L. V.: *Trial by Fire and Battle in Medieval German Literature*. New York: Camden House, 2004.
32. ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Cape Town : Juta, 1990.

Recenzenti:

prof. doc. PaedDr. JCDr. Róbert Brtko, CSc.

Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.